

Bożena Anna CZECH-JEZIERSKA*

IUS PUBLICUM I IUS PRIVATUM W POGŁĄDACH TZW. ROMANISTYKI MARKSISTOWSKIEJ (PRZYKŁAD CZECHOSŁOWACJI)

(Streszczenie)

Pojęcia prawa publicznego i prywatnego są wciąż problematyczne, ta kwestia była również przedmiotem dyskusji w państwach socjalistycznych. Powszechnie przyjmuje się, że idea tego podziału sięga rodowodem prawa rzymskiego. Ideologia socjalistyczna zasadniczo nie znajdowała miejsca dla prawa rzymskiego w systemie prawnym, który odrzucał rozwój własności prywatnej na rzecz szerokiej ingerencji państwa w stosunki prywatno-prawne i nie dopuszczał wpływów ze strony zasad prawnych państwa ustroju niewolniczego, sprzecznego z ideą socjalizmu. Opierała się ona na materializmie historycznym i dialektycznym oraz związana była z nieuniknioną walką klas w społeczeństwie. W romanistyce prawniczej wyodrębniono dwa kierunki – romanistyki tradycyjnej, określanej jako „burżuazyjna”, i młodej romanistyki marksistowskiej. Celem autorki artykułu jest zaprezentowanie w sposób syntetyczny poglądów na tę dychotomię, najdobitniej wyrażanych przez romanistów marksistowskich z Czechosłowacji na tle dyskusji o przydatności tegoż podziału w państwach socjalistycznych.

Słowa kluczowe: ideologia marksistowska; historia prawa; prawo rzymskie w Czechosłowacji; prawo rzymskie w państwach socjalistycznych

1. Wstęp

Dychotomia prawa publicznego i prywatnego od wielu lat jest kwestią dyskusyjną w naukach prawnych. Z tym podziałem nadal wiążą się liczne kontrowersje nie tylko z racji na jego fundamentalny charakter, ale również wobec roli, jaką w konsekwencji odgrywa w wymiarze teoretycznym i praktycznym¹. Jego wpływ jest współcześnie widoczny przy stanowieniu i kontroli prawa, powołują

---

* Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; e-mail: bczechjez@kul.pl

¹ **I. Zachariasz**, *Prawo w ujęciu strukturalnym. Studium o dychotomicznym podziale prawa na prawo publiczne i prawo prywatne*, Warszawa 2016, s. 9.

się na niego ponadto organy stosujące prawo². Według powyższego kryterium wydzielano dalsze gałęzie prawa³, dyscypliny prawnicze oraz jednostki organizacyjne uniwersyteckich wydziałów jurystycznych. Procesy integracji europejskiej i procesy globalizacyjne dały kolejny asumpt do odczytywania na nowo zakresu prawa publicznego i prawa prywatnego, prowadzą jednakże niekiedy do zacierania się i tak dość nieostrych granic obydwu gałęzi prawa⁴. Przedmiotem rozważań i polemik dokonywanych zarówno przez teoretyków prawa, filozofów prawa, historyków prawa, jak i badaczy poszczególnych działów prawa publicznego i prywatnego staje się już sama celowość utrzymania dychotomii, wątpliwości dotyczą także jej kryteriów, przedmiotu i skutków.

W ZSRR i innych państwach socjalistycznych znajdujących się w kręgu oddziaływania państwa i prawa radzieckiego podział na prawo publiczne i prywatne został odrzucony, aczkolwiek dyskusja nad jego znaczeniem w tamtejszym okresie nie została jeszcze zamknięta⁵. Udział w niej mieli również badacze prawa rzymskiego, a romanistycy prawniczej nie jest nadal obca różnorodność koncepcji w tym zakresie.

Przykład Czechosłowacji został przywołany z racji na intensywnie rozwijany właśnie tam nurt określany jako romanistyka marksistowska. Z racji na jednoznaczne i dobitnie wyrażane poglądy czeskiego romanisty Milana Bartoška, dostępne dzięki publikacjom w języku włoskim i niemieckim, dla środowiska romanistycznego Europy Zachodniej stał się on najbardziej rozpoznawalnym romanistą marksistowskim z państw socjalistycznych⁶. Miał

² Zob. np. **R. Szczepaniak**, *Podział na prawo publiczne i prywatne. Uwagi na kanwie monografii Igora Zachariasza*, Forum Prawnicze 2016/6 (38), s. 82–83.

³ Por. **Z. Radwański**, *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 1993, s. 26–27; **T. Stawecki**, **P. Winczorek**, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003, s. 122–123.

⁴ **J. Helios**, *Publicyzacja prawa prywatnego, prywatyzacja prawa publicznego w kontekście rozważań nad prawem europejskim*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji 2013/92, s. 11.

⁵ Por. np. **H. Izdebski**, *Elementy teorii i filozofii prawa*, Warszawa 2008, s. 88–89, 240–241; **A. Lityński**, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*, Warszawa 2010, s. 220; **J. Nowacki**, *Prawo publiczne – prawo prywatne*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1992, s. 8; **H. Rot**, *Problem dychotomii prawa publicznego i prywatnego*, Przegląd Prawa i Administracji 1976/7, s. 10. Patrz też przypis 24.

⁶ Na jego poglądy zareagował w szczególności B. Biondi, profesor Uniwersytetu Katolickiego w Mediolanie, zwolennik tezy o znaczącym wpływie chrześcijaństwa na prawo rzymskie, autor m.in. monumentalnego, trzutomowego dzieła *Il diritto romano-cristiano*, Milano 1952–1953. Między nim i Bartošką wywiązała się polemika na tle ideologicznym, przez którą niewątpliwie czeski romanista zyskał większy rozgłos. Do tej polemiki po stronie Biondiego przyłączyli

też wsparcie w ówczesnej czechosłowackiej nauce prawa, podczas gdy w pozostałych krajach tzw. „bloku wschodniego” romanistyka marksistowska prezentowana była znacznie skromniej⁷.

2. Znaczenie podziału na prawo publiczne i prawo prywatne w prawie rzymskim

Spojrzenie publiczno- i prywatnoprawne najczęściej prezentowane jest w ujęciu rzymskiego jurysty Domitiusa Ulpiana⁸, dzięki słynnemu przekazowi w Digestach oraz w Instytucjach justyniańskich: D. 1, 1, 1, 2: *Publicum ius est quod*

---

się również N. Tarello i M. Collotti. Zob. **B. Bartošek**, *Římské právo a socialistická společnost*, Praha 1966, s. 30, przyp. 133 oraz odpowiedź Biondiego: **B. Biondi**, *Diritto Romano e marxismo*, IUS, Rivista di scienze giuridiche, t. 4, Milano 1953, s. 130–141; **idem**, *Crisi del diritto Romano e marxismo*, IUS, Rivista di scienze giuridiche, t. 8, 1957, s. 477–495; por. **K. Kolańczyk**, [rec.] *Milan Bartošek, Římské právo a socialistická společnost*, Praha 1966, ss. 112, Czasopismo Prawno-Historyczne (dalej CPH) 1968/22/2, s. 153–160; **K. Rebro**, *Socialistická společnost a římskoprávní kultura*, Bratislava 1979, s. 45, przyp. 70. W założeniach metodologicznych zgadzał się z Bartoškiem natomiast włoski romanista o poglądach socjalistycznych F. De Martino. Zob. **F. De Martino**, *Storia della costituzione romana*, Napoli 1951, t. 1, s. 47, przyp. 32; **M. Staszów**, [rec.] *Francesco De Martino, Storia della costituzione romana, t. 1–2, Napoli 1951–1955*, CPH 1956/8/1, s. 353; **A. Wiliński**, *Początki i wczesne dzieje ustroju rzymskiego (na marginesie książki Francesco De Martino, Storia della costituzione romana, t. 1 Napoli, E. Jovene, 1972, wydanie drugie)*, CPH 1975/27/1, s. 295–306.

⁷ Wśród romanistów silniej podkreślających rolę metody marksistowskiej w badaniach z zakresu prawa rzymskiego należy wymienić romanistę węgierskiego E. Pólaya, którego poglądy były również popularyzowane w Polsce. Zob. np. **E. Pólay**, *O nowe kierunki badań prawa rzymskiego*, CPH 1963/15/2, s. 277–286. Kierunki rozwoju romanistyki w krajach socjalistycznych i wpływy ideologiczne w tym zakresie mogą być przedmiotem odrębnych i pogłębianych badań. Niniejsze opracowanie mieści się w szerszym planie badawczym nad dziejami prawa rzymskiego w Polsce Ludowej.

⁸ Autorstwo Ulpiana było podawane niekiedy w wątpliwość (np. E. Molitor i H. Müllejans), ale zwyciężyła opinia o autentyczności tekstu. Por. **J. Nowacki**, *op. cit.*, s. 8. Zauważyć trzeba oczywiście wcześniejsze wypowiedzi na ten temat, w szczególności Cyncerona (*De partitione legata* 129–130; *Topica* 28) wymieniającego źródła oraz przykładowe instytucje prawa prywatnego (testament; umowa, stypulacja) i publicznego (ustawy, uchwały senatu, traktaty międzynarodowe). Ten podział uzupełniał Cynceron jeszcze o prawo naturalne, przyjęte zwyczajem (*mos maiorum*) oraz zasady słuszności (*aequitas*). Gaius w swoich Instytucjach (G.1,1) wydzielił również *ius civile* (własne prawo) oraz *ius gentium* (prawo wspólne) i obyczaje (*mores*). O tych definicjach i podziałach patrz ostatnio **J. Zablocki**, **A. Tarwacka**, *Publiczne prawo rzymskie*, Warszawa 2011, s. 15–19; wcześniej **M. Kuryłowicz**, *Prawo i obyczaje w starożytnym Rzymie*, Lublin 1994, s. 13–20. Por. też przypis 15.

ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim – „Prawo publiczne jest tym <prawem>, które odnosi się do ustroju państwa, prywatne <zas> do użyteczności jednostek. Są bowiem niektóre <normy> użyteczne dla państwa, a niektóre dla jednostek”⁹. Ulpian, definiując prawo, przeprowadzał jego podziały (*definitio per divisionem*) ze względu na różne kryteria. Wskaźnik rozróżnienia w Ulpianowskiej definicji prawa publicznego oraz prawa prywatnego, zdaniem przeważającej liczby autorów, stanowiła *utilitas* (interes, korzyść, użyteczność) – państwa bądź jednostek (osób prywatnych)¹⁰. Inni przy analizie tego rozgraniczenia wskazują natomiast na „przedmiot” owej regulacji¹¹. Można też odnaleźć taką interpretację tego podziału, której źródłem jest związek norm prawnych z określonym podmiotem – państwem lub jednostką¹². Według kolejnego wnio-

⁹ Przekład według wydania: *Digesta Iustiniani. Digesta justyniańskie*, tekst i przekład pod redakcją T. Palmirskiego, tom I, Kraków 2013, s. 159. Por. też **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, wyd. V zmienione, Warszawa 2007, s. 28. W Instytucjach Justyniana jest to fragment 1,1,4: *Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem pertinet*. – Dwa są aspekty tego studium: publiczny i prywatny. Prawem publicznym jest to prawo, które ma na względzie ustrój państwa rzymskiego; prywatnym – to, które dotyczy interesu jednostek. Patrz: *Instytucje Justyniana*, z jęz. łacińskiego przełożył i przedmową opatrzył C. Kunderewicz, Warszawa 1986, s. 16.

¹⁰ Por. **M. Kuryłowicz**, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność*, Lublin 2003, s. 38; **J. Nowacki**, *op. cit.*, s. 8.

¹¹ Np. **Th. Mommsen** (*Römisches Staatsrecht*, Bd. 1, Aufl. 3, Nachdruck Basel 1952, s. 3) uznał, że prawem publicznym są przepisy odnoszące się do wspólnoty, a prywatnym – odnoszące się do poszczególnych jednostek. W literaturze polskiej podobnie **R. Taubenschlag**, **W. Kozubski**, *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*³, Warszawa 1945, s. 3. W tej kwestii również **M. Kaser**, „*Ius publicum – „ius privatum”*”, *Studia et Documenta Historiae et Iuris*, t. 17, Romae 1951 (dalej cytowane jako: Kaser IP), s. 267–279, 271, według którego interes publiczny nie jest najbardziej znaczącą cechą rzymskiego *ius publicum*.

¹² Zgodnie z nią, prawo prywatne porządkuje wzajemne stosunki pojedynczych osób (i osób do otaczających je rzeczy), mając na celu ich interes, prawo publiczne zaś porządkuje stosunki, w które wchodzi osoby jako członkowie państwa i stosunki państw pomiędzy sobą, mając na celu interes państwa. F. Zoll dołączał do tej dychotomii jeszcze prawo kościelne: Por. **F. Zoll**, *Rzymskie prawo prywatne (Pandekta)*, t. II A. *Część ogólna*, Warszawa 1920, s. 4. Analogiczne rozważania prowadził H. Müllers, który zastanawiał się nad zasadnością podziału na prawo publiczne, prywatne i sakralne, uznając, że prawo sakralne nie może być jedynie częścią prawa publicznego. Por. **A. Wiliński**, [rec.] *Hans Müllers, Publicus und Privatus im Römischen Recht und im ältere Kanonischen Recht unter besonderer Berücksichtigung der Unterscheidung Ius publicum und Ius privatum München 1961*, Helikon 1963/3, s. 664.

skowania, kryterium decydującym o wyróżnieniu norm prawa publicznego jest ich pochodzenie od organów państwa¹³.

Samo Ulpianowskie kryterium rozróżnienia jest zatem w romanistyce przedmiotem dyskusji, nie daje bowiem jasnej i jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o sposób rozróżnienia norm prawa publicznego od prawa prywatnego. Z przytoczonej „definicji” Ulpiana nie wynika precyzyjny sposób rozumienia przez Rzymian obydwu pojęć – prawa publicznego oraz prawa prywatnego, niewątpliwie dochodziło do mieszania ich treści. Rozgraniczenie to zatem, choć niezbędne, nie było sztywne, a jego konsekwencją było jedynie istnienie dwóch różnych podejść (*positiones*) czy też sposobów patrzenia na prawo¹⁴. W nauce przyjmuje się także, że nie służyło ono celom systematyki całego prawa rzymskiego ani też wskazany dwupodział nie był przez Rzymian uważany za jego podstawę. „I byłoby wypaczeniem myśli klasycznej tworzenie z tego opozycji interesów publicznych i prywatnych. Takie przypisywanie prawu rzymskiego współczesnych pojęć polityki społecznej prowadziłoby do niewłaściwej wykładni prawa rzymskiego. [...] Ten, kto przeładowany współczesnymi kategoriami teorii prawa, próbuje wprowadzić te nowe elementy do nauki prawa rzymskiego, oddala się w ten sposób od klasycznego myślenia jurystów rzymskich” pisał M. Kaser¹⁵. Uważał on, że całe prawo odnosi się do jednej wspólnej podstawy, bowiem państwo, którego dotyczy m.in. *ius publicum*, jest twórcą prawa. Prawo prywatne może być rozumiane zarówno jako prawo tworzone przez jednostki w znaczeniu autonomii prywatnej obejmującej stosunki prawne, w których one żyją, oraz jako część państwowego porządku prawnego. W rozumieniu Rzymian oba działy tworzą zatem jedno pojęcie¹⁶. Praktycznej i kazuistycznej metodzie rozumowania jurystów rzymskich myśl systematycznego stosowania takich podziałów była obca. To rozróżnienie nie miało zatem większego znaczenia dla klasycznej jurysprudencji, która nie widziała potrzeby dokonywania generalnych rozgraniczeń pojęciowych i analitycznego spojrzenia na ten podział. Kwestia systematyki generalnie była obojętna prawnikom klasycznym. Zajmowali się oni przede wszystkim prawem prywatnym, utożsamiając niekiedy *ius*

¹³ W tym układzie prawo prywatne jest odróżniane jako prawo jurystów od norm ustanawianych przez państwo. Por. m.in. M. Kaser, *Das römische Privatrecht*², Bd. I, München 1971 (dalej: RP I), s. 197; J. Nowacki, *op. cit.*, s. 10, przyp. 8; także A. Wiliński [rec.] *Hans Müllejans...*, s. 660–666.

¹⁴ U. von Lübtow, *Das römische Volk*, Frankfurt 1955, s. 622. Autor podkreśla, że czyste pojęcia *ius publicum* i *ius privatum* to tylko wyrażenia logiczne.

¹⁵ Zob. M. Kaser, RP I, s. 273.

¹⁶ *Ibidem*, s. 275 i 278.

wprost z *ius privatum*¹⁷. Zainteresowanie prawem publicznym było natomiast rzadsze, chociaż znalazło również swoje miejsce w działalności piśmienniczej jurysprudencji rzymskiej¹⁸. Poza Ulpianem inni juryści okresu klasycznego nie zajmowali się wyszczególnieniem prawa publicznego z warstw prawa rzymskiego, nie znajdziemy takiego wyróżnienia ani u Paulusa¹⁹, ani w słynnym podręczniku Gaiusa²⁰. Nauka prawa, uprawiana przez jurysprudencję, skoncentrowana była głównie na prawie prywatnym, chociaż w całości tworzyło prawo rzymskie dobrze zorganizowany kompleks norm, nastawiony na umiejętne pogodzenie interesów ogólnych i jednostkowych²¹.

Niezależnie od dyskusji wokół samego prawa rzymskiego, rozgraniczenie dokonane przez Ulpiana jest w nauce prawa zaliczane do najbardziej fundamentalnych i najtrwalszych w skutkach podziałów norm prawnych. Ta dycho-
tomia niewątpliwie miała wpływ na późniejsze dzieje teorii prawa²². Odżywa ona w dziewiętnastowiecznej Europie dzięki F.C. von Savigny'emu i innym przedstawicielom tzw. teorii interesu – najstarszej koncepcji podziału prawa na publiczne i prywatne, która zapoczątkowała rozwój wieloaspektowych dyskusji w tym zakresie²³.

¹⁷ Obydwa działy prawa rzymskiego nie rozwijały się zatem równomiernie. Należy przy tym zaznaczyć widoczną przewagę prawa publicznego nad prywatnym, wyrażoną wypowiedzią Papiniana (D.2,14,38): *Ius publicum privatorum pactis mutari non potest*. W sferze prawa publicznego widoczna była zatem przewaga autorytetu państwa. U. von Lübtow, *op. cit.*, s. 620; F. Schulz, *Principles of Roman Law*, Oxford 1956, s. 177. Por. też J. Nowacki, *op. cit.*, s. 15–16.

¹⁸ Szerzej na temat zakresu piśmiennictwa jurysprudencji rzymskiej zob. W. Litewski, *Jurysprudencja rzymska*, Kraków 2000, s. 59–93. Jak wskazuje autor, juryści zajmowali się głównie prawem prywatnym i procesem cywilnym, mniej natomiast prawem publicznym, zostawiali je bowiem głównie prawu zwyczajowemu mającemu swe źródło w praktyce ustrojowej. Zob. *ibidem*, s. 59.

¹⁹ Paulus, charakteryzując warstwy prawa rzymskiego (D.1,1,11), nie wymienia prawa publicznego. Jego zdaniem prawo określa się na trzy sposoby: prawo naturalne, prawo cywilne oraz prawo pretorskie. Por. przypis 6.

²⁰ W systematyce Instytucji Gaiusa (*personae-res-actiones*) nie znajdziemy rozróżnienia *ius publicum* – *ius privatum*. Tak jak większa część jurystów rzymskich utożsamiał on *ius* z prawem prywatnym – patrz M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność...*, s. 39 i 66.

²¹ M. Kaser, RP I, s. 278; M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność...*, s. 38–39.

²² Podział ten analizowali m.in. glosatorzy, którzy relatywizowali absolutny charakter *ius publicum*. Por. H. Ankum, *La noción de ius publicum en derecho romano*, Anuario de Historia del Derecho Espanol 1983, t. 52, s. 523–536; obecnie w: *Nueva antología romanística*, Madrid 2014, s. 137–152.

²³ Por. J. Nowacki, *op. cit.*, s. 19; I. Zachariasz, *op. cit.*, s. 67 – obaj z dalszą literaturą.

3. Dyskusja nad przydatnością podziału na prawo publiczne i prywatne w państwach socjalistycznych

We współczesnej literaturze przeważa pogląd, iż w ZSRR i państwach socjalistycznych powyższa dychotomia nie miała zastosowania²⁴. Nauka radziecka przyjęła założenie, że prawa socjalistycznego nie można dzielić na publiczne i prywatne, a zastosowanie tego podziału jest uzasadnione jedynie do tzw. formacji przedsocjalistycznych, w tym opartych na prawie rzymskim²⁵. Powodów tej negacji upatrywano w dwóch zasadniczych przyczynach: 1) odrzuceniu przez naukę socjalistyczną własności prywatnej²⁶. W państwie radzieckim własność prywatna nie ma racji bytu, odpada zatem sama podstawa wyodrębnienia prawa prywatnego²⁷. Jako uzasadnienie powoływano tu przede wszystkim słynną wypowiedź Lenina z 1922 r., w związku z pierwszą kodyfikacją prawa cywilnego, która wyraziła istotę prawa typu socjalistycznego: „Nie uznajemy nic «prywatnego», dla nas wszystko w dziedzinie gospodarki jest publicznoprawne, a nie prywatne. [...] Godzimy się na kapitalizm jedynie w ręku państwa [...] Dlatego też należy rozszerzać zakres ingerencji państwa do stosunków «prywatnoprawnych», należy do «cywilnych stosunków prawnych» stosować nie Corpus

²⁴ **A. Bosiacki**, *Prawo rzymskie w systemach totalitarnych (przypadek ZSRR, Włoch i Niemiec): zarys problematyki*, *Studia Iuridica* 1999/(37), s. 8–9; **K. Kuźmich**, *Prawo w utopii komunistycznej. Zarys problematyki*, *Zeszyty Prawnicze* 2011/4, s. 255–275; **A. Lityński**, *Prawo Rosji i ZSRR...*, s. 220.

²⁵ Przegląd teorii potwierdzających to rozumowanie w nauce socjalistycznej z dalszą literaturą u **J. Nowackiego**, *op. cit.*, s. 40, przyp. 139–141 oraz **H. Rota**, *Problem dychotomii...*, s. 10. Ponadto patrz m.in. **J. Paszukanis**, *Ogólna teoria prawa a marksizm*, Warszawa 1985, s. 7; **H. Rot**, *Prawo publiczne a prawo prywatne w systemie socjalistycznym*, w: **K. Opalek**, **F. Ryszka**, **W. Sokolewicz** (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1988, s. 47. Socjalistyczne prawo cywilne w wyniku odejścia od skutecznej ochrony praw indywidualnych na rzecz organizacji państwowej przybierało postać tzw. Prawa obrotu uspołecznionego. Por. **A. Stawarska-Rippel**, *O prawie cywilnym początkach Polski Ludowej uwag kilka*, *Studia Iuridica Toruniensia* 2012/(11), s. 185–186.

²⁶ Według koncepcji leninowskiej w prawie radzieckim nie ma i nie jest możliwe prawo prywatne, gdyż to ostatnie zawsze wyraża interesy osób prywatnych i stanowi narzędzie ochrony ich interesów – patrz **M.P. Kariewa** (red.), *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1951, s. 590. Patrz też przypis 28.

²⁷ Tam, gdzie nie ma kapitalistycznych stosunków własności, regulowanych przez burżuazyjne prawo prywatne, zdaniem niektórych autorów nie ma również racji bytu podziału prawa na publiczne i prywatne. Por. **A. Stelmachowski**, *Wstęp do prawa cywilnego*, PWN, Warszawa 1984, s. 212: „doktrynalny podział na prawo publiczne i prywatne stracił rację bytu w prawie socjalistycznym”.

iuris romani, lecz naszą rewolucyjną świadomość prawną [...], nie przejmować [...] starego burżuazyjnego pojęcia prawa cywilnego, a sformułować nowe [...] prawo cywilne”²⁸. 2) Drugi argument wiąże się z przeciwstawieniem interesów poszczególnych jednostek interesom społeczeństwa czy państwa. W państwie socjalistycznym nie ma bowiem podstaw do stawiania ich na dwóch przeciwległych biegunach. Uznaje się prymat interesu społecznego nad prywatnym bądź też twierdzi się, że „niemożność dzielenia prawa socjalistycznego na prawo publiczne i prywatne jest wyrazem właściwej socjalizmowi harmonijnej zgodności interesów społecznych i osobistych”, a „wszelkie normy prawa radzieckiego, niezależnie od ich konkretnej treści, wywodzą się z zasady zgodności interesów jednostki i kolektywu, obywateli i państwa”²⁹.

Negacja podziału na *ius publicum* i *privatum* w państwach socjalistycznych nie była jednakże tak oczywista, jak to się zwykle przyjmowało na podstawie interpretacji klasyków marksizmu. „W nauce socjalistycznej słusznie wykazuje się szereg zakłóceń i niekonsekwencji w różnych wersjach podziału prawa na publiczne i prywatne w nauce burżuazyjnej” – pisał K. Opalek³⁰. Według niego sednem teorii konfliktu społecznego w ujęciu marksistowskim nie był konflikt interesów, ale konflikt antagonistycznych klas. Wnioski dotyczące konieczności odrzucenia prawa prywatnego, a tym samym analizowanej dychotomii, wyciągane były przez prawników radzieckich z wypowiedzi Lenina odnoszących się do pierwszej kodyfikacji prawa cywilnego typu socjalistycznego w początkowym okresie Nowej Polityki Ekonomicznej. Dopuszczono wówczas możliwość ingerencji państwa w stosunki prywatno-kapitalistyczne, gdyby naruszano w nich interesy państwowe. Nie wynika z tego jednak całkowita negacja prawa prywatnego ani podziału prawa socjalistycznego na publiczne i prywatne, „a to z tej prostej przyczyny, że uznanie działalności gospodarczej kapitalistów za «publiczną», za regulowaną «prawnopublicznie» nie jest jeszcze uznaniem za taką wszelkiej działalności majątkowej obywateli – nie kapitalistów, tym bardziej zaś niemajątkowej, prywatnej sfery ich życia, np. rodzinnego”³¹. Wypowiedź Lenina uznawana była

²⁸ **W.I. Lenin**, *Kartka do D.I. Kurskiego z 20.II.1922*, w: **W.I. Lenin**, *Dziela*, Warszawa 1958, t. 36, s. 594; por. **K. Opalek**, *Problemy metodologiczne nauki prawa*, Warszawa 1962, s. 182; ponadto **A. Bosiacki**, *Zagadnienie własności w doktrynie Władimira Lenina*, CPH 2006/(58)/2, s. 233–248; **T. Kachlak**, *K. Marks i F. Engels o starożytności klasycznej*, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 89–98; **A. Malenica**, *L’idea di Marx sulla proprietà*, Index 1988/(16), s. 15–21.

²⁹ Por. **M.P. Kariewa** (red.), *op. cit.*, s. 592.

³⁰ **K. Opalek**, *Problemy metodologiczne...*, s. 181, 185.

³¹ *Ibidem*, s. 188.

raczej za polemikę z określoną treścią społeczną kryjącą się za określonymi pojęciami, w tym z przeciwstawieniem prawa publicznego prywatnemu³². Podawano w ówczesnej nauce w wątpliwość również tezę o zgodności interesów indywidualnych z interesem publicznym, ponieważ w warunkach socjalizmu „kształtuje się wprawdzie jedność, ale nie tożsamość jednych i drugich interesów, a często jeszcze występują pomiędzy nimi przeciwieństwa”³³.

Argumentacja w dyskusji dotyczącej możliwości dokonywania dychotomicznego podziału prawa w nauce socjalistycznej przybierała różne postaci. Niektóre z nich miały charakter typowo ideologiczny³⁴. Poza samą zasadnością podziału dyskutowano również o zakresie pojęć „prawo publiczne” i „prawo prywatne” w państwie socjalistycznym, zauważając, że nadmiernym uproszczeniem byłoby założenie, iż prawo prywatne zostało wchłonięte przez prawo publiczne³⁵. W konsekwencji podnoszono, że przy akceptacji tezy o użyteczności tego podziału nie należy zapominać o specyfice społeczeństwa socjalistycznego i dostosowaniu pojęć prawa publicznego i prywatnego do warunków socjalistycznego prawa: „[...] na razie społeczeństwo socjalistyczne jest zróżnicowane na wielu płaszczyznach i prawo socjalistyczne nie może nie odzwierciedlać tej dyferencjacji struktury i funkcjonowania społeczeństwa. W badaniach prawnych również należy dać odpowiedni wyraz tej dyferencjacji przez określoną klasyfikację prawa”³⁶. Akceptowano przy tym ogólną zasadę, zgodnie z którą tam, gdzie państwo bezpośrednio ingeruje w życie społeczne, występuje prawo publiczne, tam zaś, gdzie takiej bezpośredniej ingerencji brak, można mówić o prawie prywatnym.

³² K. Opalek podkreśla potrzebę rozróżnienia między sporem o słowa a oczywiście zmienną treścią wymienionych pojęć. **K. Opalek**, *System prawa*, Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych PAN 1958/1, s. 124. Odrzucając pewne koncepcje, nie zawsze trzeba wykreślać ze słownika nauki wyrazy – **H. Rot**, *Problem dychotomii...*, s. 13.

³³ **K. Opalek**, *Problemy metodologiczne...*, s. 188. Warto podkreślić, że K. Marks wskazywał na nieuniknioną sprzeczność pomiędzy interesem ogólnym i interesami indywidualnymi, integralnie związaną z działalnością państwa. Por. **M.P. Kariewa** (red.), *op. cit.*, s. 591; **J. Paszukanis**, *op. cit.*, s. 97.

³⁴ Przydatność i użyteczność poszczególnych kryteriów podziału dla funkcjonowania prawa socjalistycznego analizowali w polskiej literaturze K. Opalek i H. Rot. Por. **K. Opalek**, *Problemy metodologiczne...*, s. 180–194; **H. Rot** (red.), *Prawo socjalistyczne: współczesne problemy teoretyczne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 167–182.

³⁵ Tak jest w **M.P. Kariewa** (red.), *op. cit.*, s. 592. „Byłoby głębokim błędem rozumieć słowa Lenina w ten sposób, że odpadło u nas tylko prawo prywatne, prawo publiczne zaś pozostało w swej poprzedniej, tradycyjnej postaci, tzn., że cała innowacja w tej dziedzinie polega na tym, że prawo prywatne pochłonięte zostaje przez prawo publiczne”.

³⁶ *Ibidem*, s. 182.

4. Podział prawa na publiczne i prywatne w metodologii tzw. romanistyki marksistowskiej

Warto przypomnieć, że zarówno K. Marks, jak i F. Engels wykorzystywali starannie w swoich badaniach historię starożytną, uznając, że jest ona niezbędna do rozumienia przejawów współczesności, które trzeba studiować w procesie ich poznawania i rozwoju³⁷. T. Kachlak w konsekwencji zauważał, że „studiowanie historii starożytnej jest niezbędne do marksistowsko-leninowskiego pojmowania i poznania praw rządzących procesami historycznymi”, zaś zadaniem marksistowskich historyków jest, by „po mistrzowskim opanowaniu teorii marksistowsko-leninowskiej, «całą historię napisali na nowo» i w ten sposób wyposażyli ludzi pracy w broń teorii marksistowsko-leninowskiej do dalszych zwycięstw”³⁸. Badania historyczne w świetle koncepcji marksistowskiej powinny być prowadzone właściwą metodą, aby prawidłowo rozumieć fakty i nadać im właściwy sens. F. Engels podkreślał również, że pojmowanie historii ludzkiej jako rozwoju w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości jest celem badań, który może być osiągnięty w coraz większym stopniu, ale nigdy całkowicie. Właściwa metoda odgrywa tu większą rolę niż biegła znajomość języka, prawa, faktów i dzieł danej epoki³⁹.

Fundamentalną teorią, na której opierał się marksizm, była nauka o walce klas. Państwo zasadniczo uznano za organ ucisku stosowanego przez klasę panującą ekonomicznie i politycznie wobec klasy rządzonej, pokonanej i „uciśnionej”. Państwo i prawo mają zatem charakter klasowy, bowiem prawo jest wyrazem woli klasy panującej, a bez przymusu nie ma prawa. Podstawowa teza tzw. materializmu dialektycznego brzmiała: nie idee, myśli, poglądy ekonomiczne czy też polityczne stwarzają i organizują byt materialny człowieka, lecz przeciwnie, warunki ekonomiczne stwarzają owe idee, myśli, poglądy. Z tą koncepcją związana jest nauka o bazie i nadbudowie. Bazę stanowią siły wytwórcze (ludzie, maszyny, stosunki produkcji, a zwłaszcza własność środków produkcji), nadbudowę (nadbudowa ideologiczna) – poglądy i instytucje polityczne, społeczne, prawne *etc.* Podkreślano wzajemne oddziaływanie bazy i nadbudowy, zaznaczając, że ostatecznie decydująca jest baza⁴⁰.

³⁷ T. Kachlak, *op. cit.*, s. 59.

³⁸ *Ibidem*, s. 101.

³⁹ Zob. T. Kachlak, *op. cit.*, s. 64–65.

⁴⁰ F. Engels, *Pochodzenie rodziny, własności prywatnej i państwa*, Wydawnictwo „Życie”, Kraków 1912, s. 199. Stalin rozwijał tę myśl, twierdząc, że baza stwarza swą nadbudowę, by ta jej służyła, jedna baza zatem może mieć tylko jedną nadbudowę, a jedna nadbudowa musi służyć

Marksizm miał być kluczem do zrozumienia dyscyplin naukowych, dać konieczne podstawy „jedynie naukowej metody badawczej”. Naukowcy pouczali się wzajemnie w zakresie poprawnej interpretacji, komplementowano zbliżanie się do metodologii marksistowskiej lub też odmawiano przymiotnika „marksistowski” tym reprezentantom nauki, którzy się od niej oddalali, czy też interpretowali ją niewłaściwie. Należało cytować zwłaszcza autorów radzieckich, których tezy, szczególnie na początkowym etapie rozwoju prawa socjalistycznego, miały charakter dogmatów. Dotyczyło to wszystkich dziedzin nauki, także nauk prawnych, w tym romanistyki prawniczej. W przypadku tej dyscypliny naukowej było to o tyle istotne, że niektórzy badacze dostrzegali kryzys prawa rzymskiego, związany z oceną jego wartości jako zjawiska wyłącznie historycznego⁴¹. Spowodowało to odsunięcie tego przedmiotu na dalszy plan, zwłaszcza w krajach socjalistycznych. Ideologia sowiecka zasadniczo nie znajdowała miejsca dla prawa rzymskiego w swoim systemie prawnym i nie dopuszczała możliwości uznania wpływów ze strony formacji prawnej państwa rzymskiego jako sprzecznego z ideą socjalizmu⁴². Romaniści musieli zatem przyjąć odpowiednią postawę, próbując znaleźć drogi i argumenty, które można by wykorzystać, aby ich dyscyplina naukowa nie została całkowicie zmarginalizowana

---

tylko jednej bazie. Stanowi to klucz do zrozumienia rozwoju społecznego, marksizm zaś jest nauką o tym rozwoju, dialektyka natomiast jest filozofią marksizmu. **J. Stalin**, *W sprawie marksizmu w językoznawstwie*, Pamiętnik Literacki 1950/(41)/2, s. 282–301.

⁴¹ Określenie „kryzys prawa rzymskiego” łącznie jest z nazwiskiem **P. Koschakera** i jego pracą *Die Krise des römischen Rechtes und romanistische Rechtswissenschaft*, München/Berlin 1938; patrz także **B. Łapicki**, *Uwagi o kryzysie prawa rzymskiego*, Warszawa 1936. Por. również na ten temat **T. Giaro**, *Aktualisierung Europas. Gespräche mit Paul Koschaker*, Genua 2000.

⁴² Stosunek państw totalitarnych, w tym również socjalistycznych, do prawa rzymskiego jest zagadnieniem wartym pogłębionych badań, w literaturze zasygnalizowano dotychczas kilka jego interesujących aspektów. Zob. np. **A. Bosiacki**, *Prawo rzymskie...*; **M. Jońca**, *Prawo rzymskie. Marginalia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 403–433; **M. Kuryłowicz**, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność...*, s. 138–139; **idem**, *Symbol prawa ludzkiego. Szkice o prawie rzymskim w utworach Louisa Aragona i Mieczysława Jastruna*, Lublin 2008, s. 140–142; **J. Sondel**, *O współczesnych wartościach prawa rzymskiego*, Przegląd Humanistyczny 1976/(8), s. 85–93; **idem**, *Prawo rzymskie w świecie współczesnym*, w: **P. Berdowski**, **B. Błahaczek** (red.), *Haec mihi in animis vestris templa. Studia Classica in Memory of Professor Lesław Morawiecki*, Rzeszów 2007, s. 426–434; **W. Wołodkiewicz**, *Reżimy autorytarne a prawo rzymskie*, w: **idem**, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009, s. 93–97. Interesującą pozycją, zawierającą analizę porównawczą pozycji jednostki w stosunku do państwa w starożytnym Rzymie oraz państwach totalnych (niemieckim i sowieckim), z perspektywy stanu nauki i wydarzeń politycznych 1939 r., jest książka **B. Łapickiego**, *Jednostka i państwo w Rzymie starożytnym*, Warszawa 1939.

czy wręcz unicestwiona⁴³. Analizowano zatem metody badawcze romanistyki w państwach socjalistycznych, zastanawiając się, które z tradycyjnych metod badań byłyby dla niej właściwe⁴⁴.

Z pewnością kluczowe dla nowych badań romanistycznych, widocznych zwłaszcza w Czechosłowacji, stało się prowadzenie ich z pozycji uwzględniającej przede wszystkim klasowość społeczeństwa rzymskiego i skutki prowadzonych w nim walk klasowych. Niektórzy badacze z innych państw socjalistycznych natomiast wskazywali, że w romanistyce, tak jak innych dziedzinach nauki, należy wyodrębnić osobny przyszłościowy kierunek – marksistowski (romanistyka marksistowska), bowiem tradycyjna nauka „burżuazyjna” wyczerpuje swój potencjał i materiał, a przede wszystkim posługuje się błędnymi i przestarzałymi metodami⁴⁵.

„Heroldem nowego kierunku metodologicznego” w nauce prawa rzymskiego, czyli romanistyki marksistowskiej stał się czechosłowacki (czeski) romanista Milan Bartošek⁴⁶. Swoją szczególną pozycję zawdzięcza on powojennej

⁴³ O miejscu prawa rzymskiego w powojennych programach studiów prawniczych w Polsce zob. **B. Czech-Jeziarska**, *Powojenne losy nauczania prawa rzymskiego w Polsce Ludowej (1944–1989)*, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 2015/(8)/2, s. 77–92; **eadem**, *Roman law in People's Poland. Stages of transformation*, «*Mater familias*». *Scritti romanistici per Maria Zabłocka*, Z. Benincasa, J. Urbanik (red.), Varsavia 2016, s. 119–134; **M. Kuryłowicz**, *Prawo rzymskie w uniwersytetach w Lublinie w latach 1918–1977*, w: **A. Pikulska-Robaszkiewicz** (red.), *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu «in memoriam»*, Łódź 2000, s. 197–207; **W. Wołodkiewicz**, *Studia prawnicze – nauka przepisów czy nauka prawa*, w: **P. Niczyporuk**, **A. Tarwacka** (red.), «*Noctes iurisprudentiae*». *Scritti in onore di Jan Zabłocki*, Białystok 2015, s. 308–312.

⁴⁴ Na temat roli prawa rzymskiego w państwach socjalistycznych m.in. **M. Kuryłowicz**, *Das römische Recht in den sozialistischen Staaten – ausgewählte methodologische Probleme*, *Aktuelle Fragen der Methodologie in den Altertumswissenschaften*, 1978, 11–13.4, *Rechtsgeschichte. Sonderdruck*. Wilhelm-Pieck-Universität Rostock Sektion Geschichte 1979, s. 25–31; **E. Pólay**, *O nowe kierunki...*; **idem**, *Das römische Recht in den sozialistischen Ländern*, *Labeo* 1967/(13), s. 361–376; **idem**, *L'insegnamento del diritto romano nei paesi socialisti*, „*Studi Saresesi*” I, Milano 1969, s. 581–598; **K. Rebro**, *Socialistická spoločnosť...*, s. 22–24.

⁴⁵ Zob. **R. Günther**, **G. Härtel**, *Zu einigen Fragen des römischen Rechts unter dem Blickpunkt Marxscher Anschauungen*, *Index* 1988/(16), s. 91–96. Posługiwanie się metodą marksistowską było dobrze widziane przez ówczesne władze i uwzględnione w ocenach do awansów – por. **M. Kuryłowicz**, *Prof. Dr Adam Wiliński (w 100-lecie urodzin i 60-lecie doktoratu)*, *Studia Iuridica Lublinensia*, t. XII, Lublin 2009, s. 21.

⁴⁶ W ten sposób nazwał go **K. Kolańczyk**, [rec.] *Milan Bartošek...*, s. 154. Staszków ocenił Bartoška jako „zdeklarowanego (tylko skłonnego do uproszczeń i wulgaryzacji) marksistę”. **M. Staszków**, [rec.] *Francesco De Martino...*, s. 353. M. Bartošek (1913–1996) po uzyskaniu w Pradze w 1946 r. habilitacji do 1949 r. wykładał prawo rzymskie na Uniwersytecie Karola.

twórczości, która w głównej mierze została poświęcona właśnie problematyce romanistyki marksistowskiej i nacechowana zdecydowanymi postulatami o charakterze ideologicznym⁴⁷. Głównym wyróżnikiem romanistyki marksistowskiej były – zdaniem Bartoška – jej właśnie ideologiczny charakter oraz związek z teorią państwa i prawa, co wykreowało go na twórcę nowego materialistycznego poglądu w kwestii ogólnego pojęcia państwa i wyodrębnionego w nim prawa⁴⁸. Bartošek uważał, że postulaty materializmu historycznego są przez romanistykę tradycyjną rozumiane w sposób nieprawidłowy, albowiem przez historię i historyczność pojmuje ona przede wszystkim chronologię bez elementu klasowego, co jest nie do przyjęcia przez romanistykę marksistowską⁴⁹.

Bartošek uznał marksistowską tezę, że końcowym rezultatem rewolucji proletariackiej będzie powstanie społeczeństwa bezklasowego ludzi pracy i przyjaciół – w rezultacie państwo i prawo mają na celu przede wszystkim wspieranie transformacji państwa, a gdy zostaną uznane bezkonfliktowo przez wszystkich, zanikną jako bezużyteczne, ponieważ nie będzie już stosunków siły i przemocy⁵⁰. W konsekwencji Bartošek wywodził, że należy studiować przede wszystkim rzymskie prawo publiczne, ponieważ ono odsłania najbardziej jasno cechy charakterystyczne prawa rzymskiego i jego istotę klasową. To właśnie w prawie publicznym państwo funkcjonuje jako organizacja klasy panującej, która broni bezpośrednio swoich żywotnych interesów. Twierdził, że autorzy, którzy traktują rzymskie prawo publiczne w sposób formalistyczny i abstrakcyj-

---

Jego awans na stanowisko profesora nie doszedł do skutku w wyniku reformy studiów prawnych w 1949 r. w Czechosłowacji, gdy zlikwidowano prawo rzymskie w programie tychże studiów, a Bartošek stracił tym samym pracę i ponad dziesięć lat pracował jako pracownik fizyczny, dopiero od 1961 r. uzyskał zatrudnienie w Instytucie Encyklopedycznym Czechosłowackiej Akademii Nauk. Pomimo utrudnionych warunków kontynuował pracę naukową z zakresu romanistyki. Prawo rzymskie na studiach prawniczych przywrócono w Czechosłowacji w roku akademickim 1974/1975. Por. **K. Rebro**, *Socialistická spoločnosť...*, s. 22.

⁴⁷ Głównym i najobszerniejszym opracowaniem **M. Bartoška** była wskazana już wyżej monografia pod tytułem: *Římské právo a socialistická společnost* (Praha 1966). Swoje poglądy przedstawiał także we wcześniejszych publikacjach, m.in. *Come si dovrebbe studiare attualmente il diritto romano – alcune idee*, w: *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz*, vol. I, Napoli 1952, podtrzymując również w późniejszych artykułach, np.: *Si, Diritto Romano e marxismo!*, KLIO 1974/(56), s. 245–295.

⁴⁸ Zob. **M. Niziolek** [rec.], *M. Bartošek, Diritto Romano e teoria dello Stato e del Diritto, Zaragoza, 1967*, s. 252–258; **idem**, *Über den Unterricht des römischen Rechts in den sozialistischen Staaten*, RIDA 1969/(16), s. 446.

⁴⁹ **M. Bartošek**, *Diritto Romano e teoria dello Stato e del Diritto*, Zaragoza 1967 (*Separata de Le Revista*, Temis 1967/21), s. 74.

⁵⁰ **M. Bartošek**, *Come si dovrebbe...*, s. 319–320.

ny, odrywają je często od rzeczywistego życia społecznego w danym okresie, co prowadzi ich do błędnych wniosków⁵¹. Czeski romanista zwracał uwagę, że konsekwencje fałszywego pojmowania państwa rzymskiego ujawniają się często właśnie w zakresie rzymskiego prawa publicznego. Ustrój rzymski i instytucje ustrojowe są jego zdaniem błędnie przedstawiane w postaci iluzji harmonijnego i zrównoważonego świata jako wynik wygładzonego i zdyscyplinowanego rozwoju, doskonałej współpracy różnych organów państwa z narodem, zamiast zaciętej walki klas, wstrząsów politycznych i innych rzeczywistych wydarzeń historycznych⁵². W tej relacji widoczna jest szczególna konieczność pokazania ścisłego związku organizacji państwowej z klasą panującą i z drugiej strony, wzajemnych związków między tą klasą a państwem, a także roli prawa publicznego jako instrumentu stosowanego w tych celach. Twierdził, że często prawo „publiczne” i „prywatne” przedstawia się niewłaściwie, jako niedające się przezwyciężyć przeciwieństwa. W rzeczywistości zaś prawo „publiczne” rzymskie ma w swej istocie wiele elementów prywatnych, czasem więcej niż samo prawo „prywatne”. Podawał przy tym przykład prawa własności. Broni ono – jego zdaniem – prywatnej własności jednostek, zaś publiczne strzeże własności prywatnej jako prawa ogółu jednostek i chroni tę własność jako instytucję społeczno-ekonomiczną. Z drugiej strony podkreślał, że prawo prywatne rzymskie jest – w swoim pochodzeniu – równie publiczne, ponieważ obydwa działy łączy wspólne źródło prawa, a mianowicie prawodawstwo państwowe⁵³. Pomimo katerycznej negacji podziału podkreślał jednak dobitnie, że prawo publiczne jest stale w romanistyce zaniedbywane, tak jakby geniusz rzymskich jurystów objawiał się w nim słabiej niż w prawie prywatnym⁵⁴.

⁵¹ *Ibidem*, s. 331.

⁵² Uwaga, że nie należy przedstawiać prawa rzymskiego jako systemu rozwiniętego jednolicie i niezależnego od historycznych przemian ustrojowych pozostaje stale aktualna. Zob. np. **M. Kuryłowicz**, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność...*, s. 18–22. Łączenie prawa rzymskiego z czynnikami pozaprawnymi, m.in. strukturą gospodarczo-społeczną jest podkreślane również w literaturze współczesnej. Zob. np. **W. Litewski**, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 11–12.

⁵³ Wydaje się zatem, że Bartošek tym samym zbliżał się do poglądów m.in. M. Kasera w kwestii objęcia pojęciem prawo publiczne także prawa prywatnego – por. m.in. **J. Nowacki**, *op. cit.*, s. 10; **M. Kaser**, *Das römische Privatrecht* Bd. I (RPR I), München 1971, s. 198; **A. Wiliński**, [rec.] *Hans Müllejans...*, s. 663–664.

⁵⁴ **M. Bartošek**, *Come si dovrebbe...*, s. 331. Ostatnie lata zaowocowały w Polsce jednak kilkoma nowymi publikacjami na temat rzymskiego prawa publicznego – patrz m.in.: **B. Sitek**, **P. Krajewski** (red.), *Rzymskie prawo publiczne*², Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2004, Olsztyn 2006; **A. Jurewicz**, **R. Sajkowski**, **B. Sitek**, **J. Szczerbowski**, **A. Świętoń**, *Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uni-

Krytykował ponadto M. Bartošek restrykcyjne stawianie nieprzekraczalnej bariery między prawem „publicznym” i „prywatnym” tak, jakby to były osobne postacie prawa z oddzielnymi ustawami i odrębną mocą prawną⁵⁵. Zarzucał posługiwanie się „metodą” realizacji interesów za pomocą prawa jako kryterium formalnym tego podziału, a także przyjmowanie jako decydującego kryterium „interesu” w sensie obiektywnym, tj. albo od strony interesu państwa, albo interesu jednostki. Państwo składało się przecież z jednostek uformowanych w grupy czy klasy społeczne. Jego zdaniem należy w odmienny sposób spojrzeć na ten problem, inaczej bowiem wyglądają stosunki i sprzeczności między poszczególnymi członkami klasy panującej, a inaczej z punktu widzenia jednolitej klasy panującej, stanowiącej cały blok wobec pozostałej części społeczeństwa – wobec wyzyskiwanych mas.

Inny czeski prawnik – Josef Tureček⁵⁶, którego wpływowi przypisuje się usunięcie prawa rzymskiego z programu czechosłowackich studiów uniwersyteckich w 1949 r.⁵⁷, również podkreślał, że granica między *ius publicum* i *ius privatum* nie była bezwzględna, a pogląd na dzieje prawa rzymskiego prywatnego należy z pozycji marksizmu-leninizmu traktować jako klasowy. Niemoż-

---

wersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011; **J. Zabłocki, A. Tarwacka**, *Publiczne prawo rzymskie. Skrypt z wyborem źródeł*, Liber, Warszawa 2005 oraz *Publiczne prawo rzymskie*, Liber, Warszawa 2011; **T. Palmirski**, *Publiczne prawo rzymskie. Zarys wykładu. Skrypt dla studentów prawa i administracji*, Kraków 2006; **A. Dębiński, J. Misztal-Konecka, M. Wójcik**, *Prawo rzymskie publiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010; **K. Wyrwińska**, «*Civis Romanus sum*». *Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015. Por. **M. Zabłocka**, *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 75 i recenzja tejże pozycji **M. Kuryłowicz**, [rec.] *M. Zabłocka, Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, ss. 209, CPH 2015/67/1, s. 404.

⁵⁵ Należy co do zasady się zgodzić, że ściśle wyznaczenie tej granicy w prawie rzymskim jest trudne, świadczą o tym chociażby różnice w zakresie treści publikacji przytoczonych w poprzednim przypisie. Por. **M. Kuryłowicz**, [rec.] *Jan Zabłocki, Anna Tarwacka, Publiczne prawo rzymskie. Skrypt z wyborem źródeł, wyd. 1, Liber, Warszawa 2005*, ss. 181, CPH 2005/57/1, s. 408–410.

⁵⁶ Josef Tureček (1900–1979) – czeski historyk prawa i kanonista – był dziekanem wydziału prawnego na Uniwersytecie Karola w Pradze w latach 1948–1952. Por. **L. Oukup**, *Josef Tureček*, w: **P. Skřejpkova** (red.), *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*, Praha 2009, s. 85–86.

⁵⁷ Według niego studenci nie powinni być obciążani tym „indywidualistycznym prawem niewolniczym”. Było to prawo „wyzyskiwaczy” i „niewolnicze” w jego doskonałej, klasycznej postaci, wraz z rozwojem społeczności starorzymskiej zmieniały się jedynie jego formy. Zob. **J. Tureček**, *Reforma právnického studia*, Všehrd, Praha 1946, s. 83; **J. Tureček a kol.** (red.), *Světové dějiny státu a práva ve starověku*, Orbis, Praha 1963, s. 243.

liwość przeprowadzenia ścisłej granicy między prawem publicznym i prywatnym była jego zdaniem jedną z nieusuwalnych sprzeczności starorzymskiego społeczeństwa niewolniczego. Wykładanie zaś tego przedmiotu ze stanowiska monizmu, czyli zaprzeczając rozdziałowi pomiędzy prawem publicznym i prywatnym, byłoby przedstawianiem fałszywego obrazu historii prawa antycznego Rzymu, które należy badać z pozycji marksizmu-leninizmu.

Ostrożniej w sprawie metodologii wypowiadał się słowacki romanista Peter Blaho, który uznał, że metoda historycznego materializmu jest metodą dominującą, ale nie jedyną w marksistowskiej romanistyce. Zastosowanie – według niego – mają również tradycyjne metody romanistycznych badań, dzięki którym można osiągnąć „właściwe wyniki naukowe”. Wskazywał przy tym, że w tym ujęciu nie zachodzą istotne różnice między romanistyką socjalistyczną i burżuazyjną⁵⁸. Proponował też zastosowanie w romanistyce metody prawno-porównawczej (komparatystycznej)⁵⁹.

Inny słowacki romanista – Karol Rebro, podchodził dość powściągliwie do kwestii przyswojenia metody historycznego i dialektycznego materializmu w nauce prawa rzymskiego, zaznaczając, że wymaga ono nie tylko czasu, ale i poważnego rozliczenia szeregu zagadnień stawianych przed romanistami przez naukowy socjalizm⁶⁰. Podkreślał, że romanisci socjalistyczni, niezależnie od zaangażowania politycznego, dostrzegają w nowej metodologii możliwość pełniejszego i bardziej prawdziwego objaśniania zjawisk historycznych. Analizując natomiast przytoczoną wcześniej wypowiedź Lenina⁶¹, zauważał, że pomija się w niej przyświecające mu zasadnicze cele rewolucji proletariackiej. W jego stwierdzeniach, zdaniem Rebro, nie należy upatrywać całkowitej negacji prawa prywatnego, ale stworzenia przez Lenina podstaw teorii nowego socjalistycznego prawa obywatelskiego⁶². Wspomnianą dyskusję między Bar-

⁵⁸ Krytycznie na temat łączności romanistyki socjalistycznej z romanistyką burżuazyjną obszernie wypowiedział się M. Falenciak w opozycji do poglądów przedstawionych przez R. Taubenschlaga. Por. *I. Ogólnopolska Konferencja Historyków Prawa w Toruniu 28–29 czerwca 1950*, 3 (1951), s. 372–377.

⁵⁹ Zob. **P. Blaho**, *Einige Glossen zur Methodologie marxistischer Romanistik*, KLIO 1979/ (61)/1, s. 41–47; a także **idem**, *Das römische Recht und die Methode der Rechtsvergleichung*, w: *Aktuelle Fragen der Methodologie in den Altertumswissenschaften. Rechtsgeschichte*, Rostock 1979, s. 33–41.

⁶⁰ **K. Rebro**, *Socialistická spoločnosť...*, s. 44.

⁶¹ Zob. przyp. 28.

⁶² **K. Rebro**, *Socialistická spoločnosť...*, s. 83, przyp. 314. K. Rebro był autorem podręcznika rzymskiego prawa prywatnego, który powstał po przywróceniu tego przedmiotu do programu studiów prawniczych w Czechosłowacji. Podkreśla w nim wagę zarówno prawa publicznego,

tożkiem i niektórymi romanistami burżuazyjnymi uznał za użyteczną, niespełniającą jednak pożądaną funkcji naukowej⁶³.

Kwestia nowego podejścia do podziału prawa publicznego i prywatnego nie ograniczyła się do koncepcji naukowych, a objęła również podręczniki prawa rzymskiego. „Programowy” romanista marksistowski Milan Bartošek pisał: „O ile kompozycja podręczników prawa rzymskiego sprawia trudności już romanistom burżuazyjnym, to dla romanistów marksistowskich nastęcza jeszcze większych problemów, zwłaszcza gdy romanistyka marksistowska tkwi w początkach swojego rozwoju. [...] Marksistowski romanista, przygotowujący podręcznik prawa rzymskiego musi borykać się z dużymi trudnościami”⁶⁴. Uznał on, że dotychczasowe podręczniki nie odpowiadają wymaganiom marksistowskiej romanistyki. W tej kwestii zgodził się z nim zasadniczo M. Niziołek, zaznaczając jednak, że jedynie częściowo, bowiem Bartošek nie poświęcił należytej uwagi podręcznikowi W. Osuchowskiego⁶⁵. Obaj przychylni się do stwierdzenia, że przy stosowaniu metod nauki marksistowskiej nie powinno się zapominać o podręcznikach dla studentów prawa i ich podstawowych celach dydaktycznych⁶⁶. Temat podręczników prawa rzymskiego spełniających wymogi metodologii marksistowskiej, również w zakresie systematyki prawa, wymaga jednak osobnego opracowania.

5. Zakończenie

W podsumowaniu należy przypomnieć, że nauka socjalistyczna zasadniczo nie znajdowała miejsca dla prawa rzymskiego w nowym systemie prawnym, który odrzucał rozwój własności prywatnej na rzecz szerokiej ingerencji państwa w stosunki prywatnoprawne. Nie dopuszczano też wpływów ze strony zasad

---

jak i prywatnego w antycznym Rzymie. Zob. **K. Rebro**, *Rímske právo súkromné*, Obzor, Bratislava 1980, s. 7.

⁶³ *Ibidem*, s. 45, przyp. 70.

⁶⁴ **M. Bartošek**, [rec.] *K. Kolańczyk, Prawo rzymskie*, Warszawa 1973, Iura 1973/(24), Parte prima, s. 309–316.

⁶⁵ Chodzi o podręcznik: **W. Osuchowski**, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1962. Por. **M. Niziołek**, *Über den Unterricht...*, s. 450.

⁶⁶ Jako przykład E. Pólay podawał tu zbiorowy radziecki podręcznik z 1948 r., *Rímskoje častnoje pravo*: „W poszukiwaniu warstw historycznego rozwoju w odniesieniu do myśli rzymskiej, wydobywanej z kazuistyki rzymskiej klasyków, zaniedbano wymagania poprawnej dydaktyki i w rezultacie świetny skądinąd podręcznik nie jest dostosowany do nauczania”. **E. Pólay**, *L'insegnamento...*, s. 593.

prawnych państwa i prawa rzymskiego przynależących historycznie do epoki niewolnictwa sprzecznego z ideą socjalizmu. Opierała się ona natomiast na materializmie historycznym i dialektycznym oraz ujawnianiu walki antagonistycznych klas w społeczeństwie. Te wyznaczniki stały się w rezultacie podstawą do odrzucenia Ulpianowskiej koncepcji *ius publicum* i *ius privatum*. Podejście to nie było jednolite, dyskusja naukowa przyniosła z czasem różnorodność poglądów – od uznających dychotomię *ius publicum* i *ius privatum* zasadniczo za „przestarzałą”, poprzez akceptujące ten podział, aczkolwiek deprecjonujące znaczenia prawa prywatnego, aż do wywodzących, iż w socjalistycznym społeczeństwie naturalnym zjawiskiem jest dominacja prawa publicznego nad prawem prywatnym.

Marksistowski nurt w romanistyce zakładał przede wszystkim przeprowadzanie badań z punktu widzenia klasowości społeczeństwa rzymskiego. Uwzględniając taką orientację, trudno postawić sztywną granicę dychotomiczną w prawie rzymskim. Całkowite zaprzeczenie istnienia tego podziału w prawie rzymskim nie byłoby jednak zgodne z metodą materializmu historycznego – nie należy go całkowicie ignorować, został bowiem stworzony w państwie i społeczeństwie danego okresu historycznego. Warto zaznaczyć, że poglądy na temat podziału prawa rzymskiego na *ius publicum* i *ius privatum* miały wpływ również na kompozycję podręczników prawa rzymskiego, powstałych w tym okresie, a także na kształt wykładu na studiach prawniczych oraz jego zakres.

Nurt romanistyki marksistowskiej nie nabrał definitywnie charakteru spójnego kierunku rozwoju łączącego państwa socjalistyczne. Nie powiodły się dalsze próby wyodrębnienia romanistyki marksistowskiej i ostatecznie nie zdołała ona znaleźć trwałego miejsca w nauce prawa rzymskiego. Tym bardziej przypadek Czechosłowacji, gdzie rozwinęła się ona prężnie głównie w wyniku obfitości publikacji autorstwa jednoznacznie zadeklarowanego ideologicznie Milana Bartoška, zasługuje na zainteresowanie.

Bibliografia

- I. *Ogólnopolska Konferencja Historyków Prawa w Toruniu 28–29 czerwca 1950*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1951/(3), s. 372–377.
- Ankum Hans**, *La noción de ius publicum en derecho romano*, w: *Anuario de Historia del Derecho Español*, t. LII, Madrid 1983, s. 523–536; obecnie w: **idem**, *Nueva antología romanística*, Madrid 2014, s. 137–152.
- Bartošek Milan**, *Come si dovrebbe studiare attualmente il diritto romano – alcune idee*, w: *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz*, vol. I, Napoli 1952, s. 319–332.

- Bartošek Milan**, *Diritto Romano e teoria dello Stato e del Diritto*, Zaragoza, 1967 (*Separata de Le Revista*, Temis 1967/21.), s. 55–93.
- Bartošek Milan**, *Římské právo a socialistická společnost*, Československé Akademie Véd, Praha 1966.
- Bartošek Milan**, *Si, Diritto Romano e marxismo!*, KLIO 1974/(56), s. 245–295.
- Bartošek Milan**, [rec.] K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1973, Iura 1973/(24), Parte prima, s. 309–316.
- Biondi Biondo**, *Crisi del diritto Romano e marxismo*, IUS, Rivista di scienze giuridiche, t. 8, Milano 1957, s. 477–495.
- Biondi Biondo**, *Diritto Romano e marxismo*, IUS, Rivista di scienze giuridiche, t. 4, Milano 1953, s. 130–141.
- Blaho Peter**, *Das römische Recht und die Methode der Rechtsvergleichung*, w: *Aktuelle Fragen der Methodologie in den Altertumswissenschaften. Rechtsgeschichte*, Rostock 1979, s. 33–41.
- Blaho Peter**, *Einige Glossen zur Metodologie marksistischer Romanistik*, KLIO 1979/(61), s. 41–47.
- Bosiacki Adam**, *Prawo rzymskie w systemach totalitarnych (przypadek ZSRR, Włoch i Niemiec): zarys problematyki*, Studia Iuridica 1999/(37), s. 7–13.
- Bosiacki Adam**, *Zagadnienie własności w doktrynie Władimira Lenina*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2006/(58)/2, s. 233–248.
- Czech-Jezińska Bożena**, *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Lublin 2011.
- Czech-Jezińska Bożena**, *Powojenne losy nauczania prawa rzymskiego w Polsce Ludowej (1944–1989)*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa 2015/(8)/1, s. 77–92, DOI: 10.4467/20844131KS.15.005.3744.
- Czech-Jezińska Bożena**, *Roman law in People's Poland. Stages of transformation*, w: Zuzanna Benincasa, Jakub Urbanik (red.), «Mater familias». *Scritti romanistici per Maria Zabłocka*, Varsavia 2016, s. 119–134.
- De Martino Francesco**, *Diritto e società nell'antica Roma*, Roma 1979.
- De Martino Francesco**, *Storia della costituzione romana*, t. 1, Jovene, Napoli 1951.
- Dębiński Antoni, Konecka-Misztal Joanna, Wójcik Monika**, *Prawo rzymskie publiczne*, Warszawa 2010.
- Giario Tomasz**, *Aktualisierung Europas. Gespräche mit Paul Koschaker*, Genua 2000.
- Günther Rigobert, Härtel Gottfried**, *Zu einigen Fragen des römischen Rechts unter dem Blickpunkt Marx'scher Anschauungen*, Index 1988/(16), s. 91–96.
- Helios Joanna**, *Publicyzacja prawa prywatnego, prywatyzacja prawa publicznego w kontekście rozważań nad prawem europejskim*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji 2013/(92), s. 11–36.
- Izdebski Hubert**, *Elementy teorii i filozofii prawa*, LexisNexis, Warszawa 2008.
- Jońca Maciej**, *Prawo rzymskie. Marginalia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.
- Jurewicz Aldona, Sajkowski Ryszard, Sitek Bronisław, Szczerbowski Jakub, Świętoń Adam**, *Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011.
- Kachlak Tadeusz**, *K. Marks i F. Engels o starożytności klasycznej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.

- Kariewa Maria Pavlovna** (red.), *Teoria państwa i prawa*, Książka i Wiedza, Warszawa 1951.
- Kaser Max**, *Das römische Privatrecht*². Bd. 1, München 1971.
- Kaser Max**, «*Ius publicum*» – «*ius privatum*», *Studia et Documenta Historiae et Iuris* 1951/(17), s. 267–279.
- Kolańczyk Kazimierz**, *Prawo rzymskie*, LexisNexis, Warszawa 2007.
- Kolańczyk Kazimierz**, *Prawo rzymskie*, PWN, Warszawa 1973.
- Kolańczyk Kazimierz**, [rec:] Milan Bartošek, *Římské právo a socialistická společnost, Rozpravy Československé Akademie Věd – Řada Společenských Věd 1966, R. 76, z. 12, Československé Akademie Věd, Praha 1966, ss. 112*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1968/(22)/2, s. 153–160.
- Kolańczyk Kazimierz**, [rec:] *Nowy podręcznik rzymskiego prawa prywatnego. Uwagi w związku z pracą Wacława Osuchowskiego. Zarys rzymskiego prawa prywatnego, Warszawa 1962, PWN, ss. 553*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1965/(17)/1, s. 232–255.
- Kuryłowicz Marek**, *Das römische Recht in den sozialistischen Staaten – ausgewählte methodologische Probleme, Aktuelle Fragen der Methodologie in den Altertumswissenschaften*, 1978, 11–13.4, *Rechtsgeschichte. Sonderdruck. Wilhelm-Pieck-Universität Rostock Sektion Geschichte* 1979, s. 25–31.
- Kuryłowicz Marek**, *Prawo rzymskie: historia – tradycja – współczesność*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003.
- Kuryłowicz Marek**, *Prawo rzymskie w uniwersytetach w Lublinie w latach 1918–1977*, w: Anna Pikulska-Robaszkiewicz (red.), *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*, Łódź 2000, s. 197–207.
- Kuryłowicz Marek**, *Prof. Dr Adam Wiliński (w 100-lecie urodzin i 60-lecie doktoratu)*, *Studia Iuridica Lublinensia*, tom XII, Lublin 2009, s. 11–26.
- Kuryłowicz Marek**, *Symbol prawa ludzkiego. Szkice o prawie rzymskim w utworach Louisa Aragona i Mieczysława Jastruna*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008.
- Kuryłowicz Marek**, [rec:] Jan Zabłocki, Anna Tarwacka. *Publiczne prawo rzymskie. Skrypty z wyborem źródeł, wyd. 1, Liber, Warszawa 2005, ss. 181*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2005/(57)/1, s. 408–410.
- Kuryłowicz Marek**, [rec:] M. Zabłocka, *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku, Warszawa 2013, ss. 209*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2015/(67)/1, s. 403–407.
- Kuźmicz Karol**, *Prawo w utopii komunistycznej. Zarys problematyki, Zeszyty Prawnicze* 2011/(11)/4, s. 255–275.
- Lenin Włodzimierz I.**, *Dzieła*, t. 36, Warszawa 1958.
- Litewski Wiesław**, *Jurysprudenca rzymska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Litewski Wiesław**, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
- Lityński Adam**, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Lapicki Borys**, *Jednostka i państwo w Rzymie starożytnym*, Wolna Wszechnica Polska, Warszawa 1939.
- Lapicki Borys**, *Uwagi o kryzysie prawa rzymskiego*, Warszawa 1936.
- Malenica Antun**, *L'idea di Marx sulla proprietà*, *Index* 1988/(16), s. 15–21.
- Marks Karol**, **Engels Fryderyk**, *Dzieła wybrane*, t. 1, Warszawa 1981.

- Mommsen Theodor**, *Römisches Staatsrecht*, Bd. 1, Aufl. 3, Basel 1952 (Nachdruck).
- Niziołek Marian**, *Über den Unterricht des römischen Rechts in den sozialistischen Staaten*, RIDA 1969/(16), s. 443–453.
- Niziołek Marian**, [rec.] *M. Bartošek, Diritto Romano e teoria dello Stato e del Diritto*, Zaragoza 1967, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1970/(22)/2, s. 252–258.
- Nowacki Józef**, *Prawo publiczne – prawo prywatne*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1992.
- Palmirski Tomasz**, *Publiczne prawo rzymskie. Zarys wykładu. Skrypt dla studentów prawa i administracji*, Kraków 2006.
- Paszukanis Jewgienij**, *Ogólna teoria prawa a marksizm*, PWN, Warszawa 1985.
- Plan studiów i ramowe programy nauczania. Prawo*, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Departament Studiów Uniwersyteckich, Ekonomicznych i Pedagogicznych, Warszawa 1968.
- Pólay Elemer**, *Das römische Recht in den sozialistischen Ländern*, Labeo 1967/(13), s. 361–376.
- Pólay Elemer**, *L'insegnamento del diritto romano nei paesi socialisti*, Studi Sassaesi I, Milano 1969, s. 581–598.
- Pólay Elemer**, *O nowe kierunki badań prawa rzymskiego*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1963/(15), s. 277–286.
- Radwański Zbigniew**, *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 1993.
- Rebro Karol**, *Rímske právo súkromné*, Obzor, Bratislava 1980.
- Rebro Karol**, *Socialistická spoločnosť a rímskoprávna kultúra*, Bratislava 1979.
- Rot Henryk**, *Prawo publiczne a prawo prywatne w systemie socjalistycznym*, w: Kazimierz Opałek, Franciszek Ryszka, Wojciech Sokolewicz (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1988, s. 44–55.
- Rot Henryk**, *Problem dychotomii prawa publiczne o prywatnego*, *Przegląd Prawa i Administracji* 1976/7, s. 9–28.
- Rot Henryk** (red.), *Prawo socjalistyczne: współczesne problemy teoretyczne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989.
- Sitek Bronisław, Krajewski Piotr** (red.), *Rzymskie prawo publiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2004, wyd. 2, Olsztyn 2006.
- Sondel Janusz**, *O współczesnych wartościach prawa rzymskiego*, *Przegląd Humanistyczny* 1976/(8), s. 85–93.
- Sondel Janusz**, *Prawo rzymskie w świecie współczesnym*, w: Piotr Berdowski, Beata Blahaczek (red.), «*Haec mihi in animis vestris templa*». «*Studia Classica*» in Memory of Professor Lesław Morawiecki, Rzeszów 2007, s. 426–434.
- Stalin Józef**, *W sprawie marksizmu w językoznawstwie*, *Pamiętnik Literacki* 1950/(41)/2, s. 282–301.
- Staszków Michał**, [rec:] *Francesco De Martino, Storia della Costituzione romana, t. I, 1951, str. VIII + 45; t. II, I – 1954, s. 236, t. II – 1955, str. 237–474*, *Wyd. E. Jovene, Neapol*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1956/(8)/1, s. 351–356.
- Stawarska-Rippel Anna**, *O prawie cywilnym w początkach Polski Ludowej uwag kilka*, *Studia Iuridica Toruniensia* 2012/(11), s. 185–199.
- Stawecki Tomasz, Winczorek Piotr**, *Wstęp do prawoznawstwa*, C.H. Beck, Warszawa 2003.
- Stelmach Jerzy, Brożek Bartosz**, *Metody prawnicze*, Zakamycze 2004.
- Stelmachowski Andrzej**, *Wstęp do prawa cywilnego*, PWN, Warszawa 1984.

- Szczepaniak Rafal**, *Podział na prawo publiczne i prywatne. Uwagi na kanwie monografii Igora Zachariasza*, Forum Prawnicze 2016/6, s. 82–97.
- Taubenschlag Rafal**, *Rzymskie prawo prywatne*, PWN, Warszawa 1955.
- Tureček Josef**, *Reforma právnického studia*, Všešrd, Praha 1946.
- Tureček Josef a kol.** (red.), *Světové dějiny státu a práva ve starověku*, Orbis, Praha 1963.
- von Lübtow Ulrich**, *Das römische Volk*, Klostermann, Frankfurt 1955.
- Wiliński Adam**, *Początki i wczesne dzieje ustroju rzymskiego (na marginesie książki Francesco De Martino, Storia della costituzione romana, t. I Napoli, E. Jovene, 1972, wydanie drugie)*, CPH 1975/27/1, s. 295–306.
- Wiliński Adam**, [rec:] *Hans Müllejan, 'Publicus' und 'Privatus' im Römischen Recht und im ältere Kanonischen Recht unter besonderer Berücksichtigung der Unterscheidung 'Ius publicum' und 'Ius privatum' (Münchener Theologische Studien, III. Kann. Abt., 14. Band), Max Hueber Verlag, München 1961, s. XVI, 200, gr8°, DM 18,-)*, Helikon 1963/3, s. 660–666.
- Wiliński Adam**, [rec:] *Kazimierz Kolańczyk, Prawo rzymskie*, Warszawa 1973, PWN, ss. 488, CPH 1974/26/2, s. 237–241.
- Wołodkiewicz Witold**, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Wołodkiewicz Witold**, *Studia prawnicze – nauka przepisów czy nauka prawa*, w: Piotr Niczyporuk, Anna Tarwacka (red.), *«Noctes iurisprudentiae». Scritti in onore di Jan Zablocki*, Białystok 2015, s. 308–312.
- Wyrwińska Karolina**, „*Civis Romanus sum*”. *Rzymskie prawo publiczne. Wybrane zagadnienia*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.
- Zablocki Jan, Tarwacka Anna**, *Publiczne prawo rzymskie*, Liber, Warszawa 2011.
- Zablocki Jan, Tarwacka Anna**, *Publiczne prawo rzymskie. Skrypt z wyborem źródeł*, Liber, Warszawa 2005.
- Zachariasz Igor**, *Prawo w ujęciu strukturalnym. Studium o dychotomicznym podziale prawa na prawo publiczne i prawo prywatne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Zoll Fryderyk**, *Rzymskie prawo prywatne (Pandekta)*, t. II A: *Część ogólna*, Nakładem Księgarni J. Czerneckiego, Warszawa 1920.

Bożena Anna CZECH-JEZIERSKA

IUS PUBLICUM AND IUS PRIVATUM IN THE VIEWS OF "MARXIST" ROMANISTS

(S u m m a r y)

The concept of public and private law is still itself somewhat problematic, the matter was also subject to critical discussion in the legal literature in socialist states. It is common believed, that origin and idea of this division derives from Roman law. Socialist-oriented ideology generally left Roman law out of its legal system which rejected development of private property for the benefit of far-reaching state interference in private-law relationships and any influence on the part of the legal system of a state that allowed slavery, inconsistent with the ideas of socialism. It was based on historical and dialectical materialism and was connected with the inevitable fight of classes in society. In socialist states two tendencies in Roman law studies should be distinguished – “traditional” Roman law studies, referred to as “bourgeois”, and new “Marxist Roman law studies”. Some explorers of this tendency believed that it was only “Marxist Roman law studies that required further development, while “bourgeois Roman law studies”, opposed to the former, could only provide a basis of information collected by its researchers. The negation on the division of law into public and private in Marxist ideology was not as obvious as it is commonly accepted. The paper presents, in synthetic way, views of this topic, given by some “Marxist” romanists.

Keywords: Marxist ideology; legal history; Roman public Law; socialist states

